

**6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін ізденуге ұсынылған «Шымкент
қаласында еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісік ауруын
ерте анықтаудың медициналық және ұйымдастырушылық
технологияларын жетілдіру» тақырыбындағы Тажибаева Карлығаш
Нартбаевнаның докторлық диссертациялық жұмысына ресми рецензент,
м.ғ.д., профессор Керимбаева Закира Амирнованың**

РЕЦЕНЗИЯСЫ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі мен оның ғылыми және жалпы мемлекеттік бағдарламалармен өзара сабактастығы

Қазіргі таңда Дүниежүзілік қатерлі ісік ауруына қарсы ұйым қатерлі ісікті алдын алуға бағытталған іс-шараларды жетілдіру туралы бағдарламаларға аса көңіл бөлуде.

Бұл Қазақстан Республикасына да тән жағдай. Осындай маңызды мәселелерді Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016-2020 жылдарға арналған «Денсаулық» мемлекеттік бағдарламасы қамтыған. «Денсаулық» бағдарламасында көрсетілгендей инфекциялық емес аурулар маңызды медициналық-әлеуметтік мәселесінің бірі болып табылады. Онкологиялық аурулардың Республика халқының арасында жиі таралуы осы патология бойынша елімізде қолайсыз эпидемиологиялық жағдайдың қалыптасып отырғандығын көрсетеді.

Онкоскринингтік тексеру барысында қатерлі ісік аурулары жиі анықталынып жатса да, заманауи көмек көрсетуді ұйымдастыру жеткіліксіз болуда. Соңғы бес жылда елімізде еңбекке қабілетті жастағы тұрғындар арасында қатерлі ісіктердің кездесуі жиіленуде.

Тұрғындар арасында өлім-жітім көрсеткішінің төмендеуі бірінші кезекте, диагностикалауды жақсартумен, қатерлі ісіктерді ерте сатысында анықтауға және емдеу нәтижелерінің тиімділігіне байланысты.

Қатерлі ісік түзілістерін ерте диагностикалау жалпы тәжірибелі дәрігерлердің онкологиялық сақтығы мен олардың біліміне, ғауқасты ары қарай емдеу тактикасына байланысты. 2012 жылы қатерлі ісікті зерттеу бойынша Еуропалық Комиссияның (European guidelines for quality assurance in mammography screening) онкологиялық скринингті жүргізуде жалпы тәжірибелі дәрігердің, гинеколог және хирург дәрігерлерінің ролі жоғары бағаланғанын арнайы конференцияда айтып өткен. Осыған байланысты халық пен жалпы тәжірибелі дәрігерлердің арасында профилактикалық іс-шаралар қарқынды журу қажет. Ал бұл халықты диспансерлік есепке алуын, әртүрлі патологияны болжau кезінде пациенттердің уақытылы келуін, халықты кешенді тексеруге баруын, қатерлі ісік түзілістерін уақытылы диагностикалауы мен емдеу нәтижелерін жақсартады.

Онкологиялық ауруларды уақытылы анықтау үшін әсіресе еңбекке жарамды тұрғындар арасында, онкологиялық көмекті ұйымдастыруды жақсарту, жаңа тәсілдерін әзірлеу мен оны жүзеге асыру сапалы ем көрсету,

заманауи диспансерлік бақылау қажеттілігі туындауда. Осы мәселелер диссертациялық жұмыстың өзектілігін айқындаап отыр.

Сондықтан К.Н. Тажибаевың «Шымкент қаласында еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісік ауруын ерте анықтаудың медициналық және ұйымдастырушылық технологияларын жетілдіру» атты диссертациялық жұмысы жаңа және өзектілігі бар ғылыми еңбек болып табылады.

2. Диссертацияға қойылатын талаптар аясындағы ғылыми нәтижелер

Диссертациялық жұмыс мазмұны кіріспеден, негізгі тараулардан, қорытындылар мен тұжырымдардан және қолданылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады. Диссертациялық жұмыс жазылу барысында ішкі біртұастығын сақтаған.

Кіріспе бөлімінде ғылыми жұмысының қазіргі таңда аса өзекті мәселе екендігі көрсетілген. Сонымен бірге, жұмыстың мақсатымен міндеттері шынайы жүзеге асырылған. Ауқымды жүргізілген әдебиеттік шолу бөлімінде еңбекке қабілетті тұрғындар арасында қатерлі ісікті ерте анықтау барысында жасалынған кешенді ғылыми жұмыстар елімізде бұрын соңды зерттелмегенін көрсетеді. Ал Тажибаева К.Н. диссертациялық енбегінде осы мәселені кешенді тұрғыда ғылыми зерттеген. Шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттерге жоғарғы деңгейде сараптама жүргізген. Бұл диссертанттың зерттеу мәселесін жетік менгергенін көрсетіп отыр.

Зерттеудің негізгі бөлімдерінде берілген нәтижелері бойынша Оңтүстік Қазақстан облысы Шымкент қаласында онкологиялық патологиялардан болған аурушаңдықпен өлім көрсеткіші еңбекке қабілетті тұрғындар арасында жылдан жылға өсім беретінін анықтаған.

Автор онкологиялық патологиялардың негізгі тәуекел факторларының арасында статистикалық маңыздылықтың бар екенін түзетілмеген мүмкіндіктер қатынасы бойынша айқындаап көрсеткен. Мысалы: созылмалы аурулардың анамнезінде болуы ($OR=2,35$), тұрғындардың күйзеліс жағдайға жиі түсуі ($OR=1.89$), тамактану режимын сақтамауы ($OR=2,17$).

Онкоскринингтік тексерудің жүру барысында кездесетін кедергілерді анықтау қорытындысы бойынша қатерлі ісік алды патологиялардың дер кезінде анықталмауы ғылыми тұрғыдан зерделенген.

Сонымен қатар қатерлі ісік алды аурулардың қатерлі ісікке өту деңгейінің пайыздық көрсеткішін берген мысалы: жатыр мойны дисплазиясына байланысты 65,9 %, созылмалы гепатитке байланысты 48,9 %, өңештің атрофиялық эзофагиті 31,0 %, өңештің рефлюкс эзофагиті 37,4 %, созылмалы атрофиялық гастриті 28,4 %, бауыр циррозы 24,8 % кездескен.

Онкология саласынан көрсетілген көмек сапасына науқастардың 14–18 % қанағаттанбайтындығын көрсетті, қанағаттанбау факторларына дәрігерге қаралудың қындығы мен дәрігер бөлмесінің алдында ұзақ уақыт күту жатқызылған.

Сонымен қатар Оңтүстік Қазақстан облысы Шымкент қаласында біріншілік медициналық-ағартушылық көмек көрсетуші дәрігерлерге

жүргізілген сауалнама қорытындысында қатерлі ісік ауруларын ерте анықтауда кездесетін кемшіліктерді атап көрсеткен.

Сонымен қатар жоғарыда көрсетілген мәселелермен кемшіліктерді алдына алу мақсатында, қатерлі ісік ауруын ерте анықтау үшін құрастырылған алгоритммен оқу құралын тәжірибеге енгізуге ұсынылды. Енгізу актілері бар.

Тажибаева Карлыгаш Нартбаеваның диссертациясының құрылымы ғылыми нәтижелері логикалық түрғыда дұрыс негізделген, алынған қорытындылары айқын ішкі біртұастық бар екендігін көрсетті.

3. Диссертацияда қалыптастырылған нәтижелер мен қорытындылардың дәлелділік және деректілік деңгейі

К.Н. Тажибаеваның «Шымкент қаласында еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісік ауруын ерте анықтаудың медициналық және үйимдастырушылық технологияларын жетілдіру» диссертациясында барлық қорғауға ұсынылған ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, қорытындылары, тәжірибелік ұсыныстары ғылыми негізделген. Бұл зерттеушінің ауқымды материалдармен жұмыс жасағанын көрсетеді.

Диссертациялық еңбектегі нәтижелерді, қорытындыларды жоғары дәлелділік және деректілікпен қамтамасыз ету үшін озық әдістемелік тәсілдерді қолданылған. Ең маңыздысы зерттеуге алынған статистикалық жиынтықтар басты және таңдамалы статистикалық жиынтықтар негізінде қалыптастырылған. Таңдамалы статистикалық жиынтықтар толығынан репрезентативтік қасиетке негізделген. Оны диссертант арнайы медициналық статистикада қалыптасқан формулаға сүйене отырып жүзеге асырған. Ал алынған мәліметтердің деректілігін қамтамасыз ету үшін орта квадраттық ауытқу, t -критерий қолданылған. Таңдамалы статистикалық жиынтықтардың негізінде алынған деректердің қателік дәрежесі 5 % жоғары болған жоқ.

Кездайсоқ бақылаудың зерттеу нәтижесін талдау үшін регрессиялық тәсіл қолданылған. Статистикалық маңыздылық Хи-квадрат көмегімен анықталған. Түзетілмеген және түзетілген коэффиценттің маңыздылығы мен олардың сенім интервалы (СИ) көрсетілген.

Диссертацияда қалыптастырылған нәтижелер мен қорытындылардың дәлелділік және деректілік деңгейі жоғары және оған күмән келтірмейді.

4. Іздешілік әрбір ғылыми нәтижелерінің, тұжырымдамаларымен қорытындыларының жаңалық дәрежесі

Диссертациялық еңбектің нәтижелерінің, тұжырымдамаларымен қорытындыларының жаңалық дәрежесі алғаш рет анықталған. Еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісік ауруын ерте сатысында анықтаудың технологиясы құрастырылған. Сонымен қатар алғаш рет онкоскиринингтік алдын алу «іс-шараларының жүруі барысында туындалып жатқан негізгі мәселелері көрсетілген. Қатерлі ісік және қатерлі ісік алды ауруларын ерте анықтау үшін алгоритм түзіліп тәжірибеге енгізілген.

Диссертацияда тұжырымдалған жұмыстың негізгі нәтижелері мен қорытындылардың жаңалық деңгейі жоғары деуге нақты негіз бар.

5. Нәтижелердің ішкі өзара біртұтастығын бағалау.

Зерттеу бағдарламасы ғылыми түрғыда дұрыс құрастырылған. Респонденттердің іріктеуден өтуі, жүргізілген зерттеу әдістері, нәтижелерді сараптау барысында алынған негізгі қорытындылар арасында өзара біртұтастық бар. Барлық алынған нәтижелер мен қорытындылар диссертациялық жұмыстың толық құрылымын көрсетіп отыр.

6. Алынған нәтижелердің өзекті мәселені шешуге бағыттылығы

К.Н Тажибаеваның диссертациялық жұмысы қазіргі таңдағы заманауи медицина саласында тәжірибелік маңыздылығы тарапынан аса өзекті мәселелердің бірі. Алынған ғылыми нәтижелерін Денсаулық сақтау саласында қолданылуы қатерлі ісік ауруларын ерте анықтауға, 5 жылдық өміршендікті жоғарылатуға жол ашады. Жасалынған ғылыми жұмыстың Денсаулық сақтау саласына қажеттілігі мен пайдалылығы бар екні айқындалып тұр.

7. Диссертациялық еңбектің бекітілген, қол жеткізілген нәтижелері мен қорытындылары

Басылымдарда жарық көрген 17 еңбегі диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелерін айқындаиды. Scopus мәліметтер базасына кіретін халықаралық басылымдарда – 2 мақала жарияланған, КР Білім және Ғылым Министрлігінің Білім және Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда – 7 мақала жарияланған, халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда – 7 мақала мен тезистер басылған. Ғылыми жұмыстың нәтижесі бойынша 1 оқу қуралы әзірленіп, мемлекеттік тілде жарық көрген.

8. Диссертацияның мазмұны мен безендірілуі бойынша кемшіліктері

Диссертациялық жұмыстың мазмұны мен рәсімделуі талапқа сай орындалған. Диссертациялық жұмыстың мазмұнында келесі кемшіліктер орын алды және ұсыныстар берілді.

1. Әдебиеттік шолу дәстүрлі бағыт бойынша жазылған, мүмкіншілігінше мета-анализ түрінде жазуға болар еді.

2. Қатерлі ісік алды ауруларға және қатерлі ісікке әсер ететін негізгі факторлармен тауекел топтарды арнайы бөліп көрсетуді ұсынамын.

3. Қатерлі ісікті ерте анықтау барысында медициналық дәрігерлер тарапынан кездесетін кедергілерді жою мақсатында атқарылатын іс-шаралар туралы алгоритмде «Дәрігерлердің топтық жұмыс атқаруы» туралы I-кезеңнің атауын толықтыру қажет, мысалға: емхана дәрігерлері мен аурухана аралық немесе онкологиялық диспансер дәрігерлері арасындағы топтық жұмысы деп толықтыруды ұсынамын.

Бұл ескертпелер диссертация мазмұнына, маңыздылығына әсер етпейді.

9. Қорытынды

Тажибаева Карлыгаш Нартбаевнаның «Шымкент қаласында еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісік ауруын ерте анықтаудың медициналық және ұйымдастырушылық технологияларын жетілдіру» тақырыбындағы диссертациялық еңбегі автордың өзімен толық жазылған.

Ғылыми жұмыстың өзектілігі, ғылыми жаңалығы, тәжірибелік маңыздылығы, алынған нәтижелері талапқа сай орындалған. Диссертант К.Н. Тажибаева 6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп санаймын.

Рецензент,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
фармацевтикалық академиясы
«Фармакология, фармакотерапия және
клиникалық фармакология» кафедрасының
менгерушісі, м.ғ.д., профессор

З.А. Керимбаева

ОШТАРДЫҢ ҚОДАРЛЫҚ ФАРМАЦЕВТИКА АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТТЕКИ ФАРМАЦЕВТИКАлық АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
КАДРЛЫҚ ҚЫЗМЕТ БӨЛІМІ

